

BORONKAI DÓRA

Pécsi Tudományegyetem, IGYFK, Irodalomtudományi és Nyelvészeti Intézet

*boronkaidori@freemail.hu***Az interakciós szerkezet és a szociokulturális tényezők összefüggései a spontán társalgásokban***

The paper written in the cognitive-functional theoretical and methodological framework aims to study the relationship between the interactional organization of spontaneous conversations and the sociocultural factors of the style. It examines only two basic parts of the interactional organization, namely the sequential organization and the turn-taking strategies; but does not deal with such features as opening and closing strategies, sidesequences or overlaps. The analyses also prove how the two features can be used in text-typological research as a text-typological variable. The results of the research present how sequential organization and turn-taking of conversations are related to sociocultural factors of the style.

1. Bevezetés

A tanulmány célja egy olyan **kognitív-funkcionális elméleti és módszertani keret** felvázolása, amely lehetőséget teremt a különböző társalgási szövegek interakcionális jellemzői és a stílus szociokulturális tényezői közötti összefüggések feltárására. A dolgozat egyben arra is törekszik, hogy a kapott összefüggések segítségével hozzájáruljon a különböző társalgási műfajok szövegtipológiai sajátosságainak leírasi lehetőségeihez. Ennek érdekében az elemzési szempontsor kidolgozásában a beszélt nyelvi interakciók konverzációs jellemzőit veszi alapul, amelyek szoros kapcsolatban állnak a stílus szociokulturális összetevőivel (Tolcsvai Nagy, 1996: 134–158) és a kognitív szövegtipológia (Tolcsvai Nagy, 2001a: 336–338) szempontjaival. A **konverzációelemzés** szempontjainak stilisztikai alkalmazását indokoltta teszi az az empirikus kutatások alapján is igazolt tény (Hámori, 2010), hogy a társalgások során nemcsak magának a szövegnek, hanem a diskurzusnak¹ is van stílusa, vagyis vannak olyan választáson alapuló „diskurzusszintű” (interakcionális vagy konverzációs) jelenségei, amelyek a stílus szerves részét alkotják (Tannen, 2005). Az olyan diskurzusjelenségekre, mint például a fordulók hossza, a beszélőváltások, az együttbeszélések és megszakítások, a diskurzusstratégiák, a szünetek, a hibajavítások vagy a diskurzusjelölők használata is jellemző a nyelvi variabilitás, hozzájuk is kap-

---

* A tanulmány a *Kognitív stilisztikai kutatások* című 81315 számú OTKA-pályázat keretében készült.

csolódnak társas elvárások, normák és minták (Bartha – Hámori 2010: 306). A diskurzuskutatásban és az egyes típusok jellemzésében elengedhetetlen a stílusnak, mint az adott szövegtípus megformálásából eredő értelemösszetevőnek, illetve mint a társas jelentés konstruálójának (Eckert – Rickford, 2001; Coupland, 2007) a vizsgálata. Az így értelmezett stílusvizsgálat a nyelvhasználat különféle szintjein (pl. fonológiai, lexikai, morfoszintaktikai, pragmatikai) végzett stíluselemzések (Labov, 1972, 1984) helyett elsősorban az eddig kevesebb figyelmet kapott diskurzusjelenségek (Redeker, 1990; Németh T., 1996a, 1996b; Andersen, 2001; Tannen, 2007; Selting, 2008) vizsgálatára koncentrál. Annál is inkább, mivel ezek a jelenségek szoros összefüggést mutatnak a hagyományos elemzésekben vizsgált, többek között lexikai vagy morfoszintaktikai, szempontokkal (vö. diskurzuspartikulák, fordulók, szomszédsági párok, beszédaktusok).

A tanulmány az elméleti keret felvázolása után röviden jellemzi a jelen vizsgálat korpuszát és módszereit, majd részletesen bemutatja a korpuszon végzett empirikus kutatás eredményeit. Az eredmények a társalgások egyes interakcionális jellemzőinek a stílus szociokulturális tényezőivel való összefüggését tükrözik. A dolgozat terjedelmi keretei nem teszik lehetővé, hogy az ismertetés a kutatásban vizsgált interakciós mintázat minden elemére kiterjedjen, ezért az eredmények közlése csak a **szekvenciális rendezettség** és a **beszélőváltások** ismertetésére, illetve azoknak a stílus két szociokulturális tényezőjével (**magatartás, helyzet**) való összefüggéseire korlátozódik. Az interakciós mintázat egyéb összetevőivel és azok stilisztikai vonatkozásaival a tanulmány befejező része, a további kutatási szempontokat felvázoló fejezet foglalkozik röviden.

2. Elméleti keret: kognitív stilisztika és konverzációelemzés

A kognitív szemléletű stilisztika a hermeneutikára alapozva a stílust úgy határozza meg, mint a nyelvről való tudás egyik alapvető elemét. Ez a felfogás a romantikától kezdve, majd Humboldt nyelvelméletére építve bontakozott ki, s a későbbiekben szövegtani és pragmatikai szempontokkal bővítette a stílus tanulmányozásának kérdéseit (Tolcsvai Nagy, 2004). A későbbi kognitív stilisztikai kutatások a szociolingvisztika (Labov, 1982) és a kognitív nyelvészet (Langacker, 1987) alapfogalmából, a **nyelvi variancia** kérdéséből indulnak ki, amely szerint egy adott jelentést és funkciót többféle módon is ki lehet fejezni. A nyelvi variancia szoros kapcsolatban áll az **előtér–háttér** megkülönböztetéssel, amely az etnometodológiára, a regiszterelméletre és a Labov-féle stílusfelfogásra épülő elméletek mellett egyre nagyobb teret kapott a stílusértelmezésekben. Az előtérbe helyezés műveletének stilisztikai hatásából kiinduló kognitív szemléletű stílusértelmezés (van Peer, 1986; Semino – Culpeper, 2002) a Gestalt-pszichológia figura-alap megkülönböztetésére épül (Chafe, 1976; Wallace, 1982), amely alapján a nyelvi közlés bizonyos elemei kiemelkednek, más elemek pedig a kiemelkedő elemek háttérében maradnak. Az előtérbe került

elemekre nagyobb figyelem fordítódik, a stílus lényege pedig ebben a megközelítésben éppen az előtérbe kerülés révén megnövekedett figyelem: „a stílus akkor működik, ha bizonyos kifejezések megformálása előtérbe kerül, vagyis a kognitív folyamatok intenzitása magasabb az átlagosnál” (Tolcsvai Nagy, 2005: 37).

A kognitív stilisztika a stílus leírásában a következő szempontokat érvényesíti:

- a nyelvi potenciál (a nyelvi varianciából eredő stíluslehetőségek);
- a szociokulturális tényezők;
- a stílusstruktúra, mely a szövegértelem részeként jelenik meg (Tolcsvai Nagy, 2004).

A fenti szempontok közül a társalgási szövegek vizsgálata a szociokulturális tényezők viszonylatában tűnik célszerűnek. A szociokulturális tényezők a szöveg megformáltságának és a kommunikációs helyzet összetevőinek kapcsolatára vonatkoznak, érvényesülésüket a nyelvi variancia lehetőségeinek felhasználása biztosítja. E felfogás alapján a stílus úgy értelmezhető, mint a szöveg szociokulturálisan is meghatározott megformáltságbeli értelem-összetevője (Tolcsvai Nagy, 2001b). A szociokulturális tényezőket egy adott közösség kulturális normái és értékei határozzák meg, mindig a nyelvre vonatkoznak, leírásuk pedig a kognitív stilisztikában öt alapvető változó (magatartás, helyzet, érték, idő, nyelvváltozatok) mentén történik. A változók mentén tartományok jönnek létre, azokban altartományok helyezkednek el, amelyek között átfedések is lehetségesek, megjelenésükre tehát nem a kategorikus, hanem a skaláris elhelyezkedés a jellemző. A szociokulturális jelleg a résztvevők nyelvről való tudásának és az adott szövegnek a kölcsönhatásában érvényesül. A szövegek létrehozása és értelmezése során a résztvevők folyamatos stílustulajdonítást végeznek, vagyis összevetik az adott szöveg stílusát a korábbi szituációkban megismert szövegekből eredő elvárásaikkal. Ez a stílustulajdonítás empirikus kutatások eredményei alapján nem homogén, tehát ugyanannak a szövegnek ugyanahhoz a nyelvi egységéhez nem minden esetben rendelnek azonos stílusértéket a befogadók (Tolcsvai Nagy, 2001b). Az egyéni különbségeket az is magyarázza, hogy a stílustulajdonítás függ az adott szövegjellemzők hozzáférhetőségének mértékétől, feltűnőségétől, vagyis minél nagyobb szaliencia jellemzi őket, annál kisebb kognitív erőfeszítést kell tenni a résztvevőknek az előhívásuk érdekében (Tátrai, 2010).

A kognitív stilisztika elméleti keretéhez és fenti szempontjaihoz (vö. szociokulturális tényezők) jól illeszkedik a **konverzációelemzés** (Have, 2005; Hutchby – Wooffitt, 2006) felfogása, amely az interakcionális szociolingvisztika (Gumperz, 1982; Goffmann, 1967, 1990), a beszélésnéprajz (Hymes, 1968, 1975) és az etnometodológia (Garfinkel, 1967, 1972) szemlélete alapján közelíti meg a stílust, vagyis azt a társas valóság létrehozásának eszközeként határozza

meg (vö. Tolcsvai Nagy, 2005: 19–20). Mindehhez szervesen kapcsolódik a szociolingvisztikai kutatások legújabb iránya (Eckert – Rickford, 2001; Selting, 2008), amely a stílus kutatásban a nyelvhasználatot és a stílushasználatot a társas jelentések létrehozásával, a társadalmi identitás megteremtésével összefüggésben vizsgálja.

Az **interakcionális stilisztika** arra a kérdésre keresi a választ, hogy a társalgások stílusa, a társalgásokban megjelenő stílusvariációk hogyan függenek össze a társas jelentés konstruálásával, a kontextus és a résztvevők közötti társas viszonyok alakításával (Bartha – Hámori, 2010: 302). Ebből adódóan szoros kapcsolatban áll a stílus **szociokulturális tényezőivel**, amelyek a szöveg megformáltságának és a kommunikációs helyzet összetevőinek kapcsolatára vonatkoznak.

A spontán társalgási szövegek **interakciós szerkezetének** vizsgálata alkalmas a fenti szempontok együttes tanulmányozására, mivel az interakciós mintázat domináns jellemzője a beszélt nyelvi szövegeknek. Ide tartoznak az adott műfaj interakciós jellemzői, például a szekvenciális rendezettség, a belebonyolódási és kihátrálási stratégiák, a megszakítások, az együttbeszélések, a betét- és melléksekvenciák, a közbevetések, a témaváltások, illetve ezek összefüggése a szituációval és a résztvevőkkel, valamint a stílus szociokulturális tényezőivel.

3. Anyag és módszer

A kutatás korpusza rögzített és a konverzációelemzés transzkripció jeleivel (Jefferson, 1989; Kallmeyer, 1988: 1103; Boronkai, 2007) lejegyzett társalgási szövegekből, **családi és baráti** spontán beszélgetésekből tevődik össze². A 3790 szövegszónyi beszédanyag 17 beszélgetése közül 13 dialógus, 4 szöveg pedig három vagy négy résztvevő kötetlen beszélgetéséből felépülő társalgás. A rögzített hanganyag 39 adatközlő megnyilatkozásait tartalmazza, **életkori megoszlásuk** igen változatos. Legnagyobb számban, 16 fővel a 16–20 éves korosztály van jelen, őket követi 6 fő a felnőttek 46 és 50 év közötti csoportjából, majd 3-3 adatközlő a 11–15, a 21–25, a 36–40 és az 51–56 évesek köréből. A 26–30 és a 41–45 év közöttiek részvétele 2-2 fő, és egyetlen kommunikátor képviseli a 66–70 évesek korcsoportját. A **nemek arányát** tekintve az adatközlők túlnyomó része nő (31 fő), a beszélgetésekben a férfiak jóval kisebb arányban vesznek részt (8 fő). A társalgások jellegét a családban betöltött pozíció erősen befolyásolja. A felvett mintára főként a szűk családi **szerepek** érvényesek, a kiterjedt familiáris és az alapvető rokon szerepek ritkábban jelentek meg. A társalgások leggyakrabban testvérek (8 fő) vagy szülők (10 fő) és gyermekeik (9 fő) között folynak, de olykor részt vesznek a beszélgetésekben unokatestvérek (4 fő) is. A mintában 1-1 fővel szerepel még nagyszülő és unoka, anyós és meny, nagynéni és nagybácsi, valamint sógornők közötti beszélgetés is. **Foglalkozás és végzettség** szempontjából a minta több mint felét általános vagy középiskolai tanulók, főiskolai hallgatók teszik ki. A másik részben a betanított munkástól a tanárig

többféle foglalkozású adatközlő is megtalálható. Ezzel szoros összefüggést mutat a résztvevők iskolai végzettsége is; 23 fő középiskolai érettségivel, 6 egyetemi vagy főiskolai diplomával, 7 általános iskolai bizonyítvánnyal rendelkezik, 3 diák pedig még alapfokú tanulmányokat folytat.

A korpusz feldolgozásának és vizsgálatának módszertani keretét a konverzációelemzés adja, ahol például a szomszédsági párok arányainak meghatározásához, az egyes párbeszédék interakciós szerkezetének leírásához szükséges bizonyos statisztikai számítások alkalmazása is, hiszen a vizsgálatban fontos szerepet kap az egyes jelenségek előfordulási gyakoriságának megfigyelése.

4. Elemzés: a spontán társalgások interakciós szerkezete

Jelen tanulmány elemző fejezete két, az interakciós szerkezetet alapvetően meghatározó összetevő vizsgálatával foglalkozik. A **szekvenciális rendezettség** és a **beszélőváltások** jellemzőit két szociokulturális tényező, a **magatartás** és a **helyzet** változója mentén kialakuló altartományokkal (durva, bizalmas, közömbös és választékos, illetve informális, közömbös és formális) (Tolcsvai Nagy, 2005: 88–89) összefüggésben vizsgálja.

4.1. A spontán családi/baráti társalgások szekvenciális rendezettsége

A társalgások szekvenciális rendezettségét az egy tematikus egységhez kapcsolódó **fordulók száma**, a **fordulók szerkezeti jellemzői**, a **szomszédsági párok arányai**, valamint a **betét- és mellékszekvenciák** határozzák meg. A következő fejezetek ezeket a jelenségeket vizsgálják és mutatják be példaelemzések segítségével.

4.1.1. A fordulók szerkezete

A társalgás alapegységei azok az egy beszélőtől származó megnyilatkozások³, amelyek **forduló** néven váltak ismertté a vonatkozó kutatások szakirodalmában. A fordulók megnyilatkozásait ugyanaz a beszélő hozza létre anélkül, hogy közben átadná a szót valaki másnak. A társalgások legalább két különböző beszélő által létrehozott megnyilatkozást tartalmaznak, amelyek feltételezik egymás létét, és szerves egységet, ún. megnyilatkozásláncot alkotnak. A társalgások legkisebb része a két fordulóból álló **egységnyi**⁴ **dialógus**, amelynek részei szemantikailag és grammatikailag is szoros egységet alkotnak. Az egységnyi dialógus nyitó és záró része olyan szomszédsági párokat alkot, amelyek láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz, és tematikus tömböket hoznak létre. A tömbök határait a kommunikatív témaváltások szabják meg, a bennük található dialógusok terjedelme pedig a felek aktivitásától függően lényeges különbségeket mutat. Ez alapján azokat a párbeszédeteket, amelyek két forduló alatt fejtenek ki egy adott témát **kétfordulós**, vagy a turn-számokat⁵ mélységi mutatóként felhasználva

egyfokú (mikro) dialógusoknak nevezzük. Ilyen egyfokú dialógus például a következő spontán párbeszéd:

Egyfokú, két fordulóból álló dialógusok:

(1) [2, 1–2]

A: *Helló↓ Anyu (..) hol van↑*

B: *Fodrásznál↓*

A spontán társalgás legelemibb formája az egyfokú, két fordulóból álló párbeszéd, amely a vizsgált mintának is domináns interakciós jellemzője. Ennek oka, hogy a kötetlen beszélgetések szekvenciális rendezettségét a kérdés–válasz szomszédsági párok gyakori előfordulása határozza meg, amelynek egyik következménye az egyfokú dialógusok élıszóbeli gyakorisága. A kötetlen beszélgetéseknél azonban gyakran előfordul az is, hogy kettőnél több replika szükséges a téma kifejtéséhez. Ilyenkor a beszélők egy téma kifejtése alatt többször is magukhoz ragadják a szót, s így **kettőnél több fordulóból álló, két- és többfokú** (makro) dialógusokat alkotnak. A **kétfokú** dialógusra látható példa az alábbi spontán szövegből származó beszélgetésben, amely az előző dialógus folytatásaként hangzik el az unoka és a nagymama társalgásában:

Kétfokú, négy fordulóból álló dialógusok:

(2) [2, 3–6]

A: *Jó lett a:: fuszekli (.) [ami:t csináltál↓]*

B: *[Jó lett↑]*

A: *Este má:r (.) abban aludtam (...) de aztán (.) levettem (.) mert melegem volt↓*

B: *Aha:: (hát már) ö:: agyonra volt stoppolva (.) a:: többi↓*

A kétfokú dialógusok mellett a spontán társalgásokban ritkábban, de szerepelnek három- és négyfokú párbeszéddek is, amelyekben az adott téma kifejtése hat, illetve nyolc fordulón keresztül történik. Ezekre láthatunk példát az alábbi párbeszéddekben:

Háromfokú, hat fordulóból álló dialógusok:

(3) [1, 24–9]

A: *Terítsél (.) és akkor te ehetsz (..) az Évi me..g (.) készülődjön↓ pénzt (.) adjak neked (.) a:: bevásárláshoz↓*

B: *Nem kell (.) úgyis először elmegyek a nagyihoz (..) akko..r megkérdezem (..) hogy mit kell csinálni (.) meg hogy kell (.)*

[Majd utána↓]

A: *[N:a jól van] akko:r készülődjél↓*

B: *Majd ő ad pénzt↓*

A: *Készülődjé::l (.) és akkor (.) lehet indulni (.) [jó↑]*

B: *[Jó↓]*

Négyfokú, nyolc fordulóból álló dialógusok:

(4) [1, 14–20]

A: *Mi újság a suliba:n*↑

B: *helyesírás* (..)

A: *Na de (...) e::z hogy lehet*↑

B: *Jól van na::: de én nem akartam* (.) *mert* ( ) *olyan hosszú volt a: szöveg*↓
Két súlyos– (..) *Ja:: és az a poén az egészben* (.) *hogy így mondja nekünk* (.)
ilyen na::gy büszkén (.) *hogy ő bent marad délután* (.) *és nagy::on szívesen*
írat másik helyesírást (.) *de ezt* (...) *sajnos be kell vállalni* (.) *ha ez rossz lesz*
(..) [*a:kkor rossz lesz*↓]

A:

[*Akkor azt*] *is beírja*↓

B: *Mondtam neki* (.) *hogy akkor–*

A: *Jól van* (..) *akkor inkább egy elég*↓

Ahogy a fenti példákból is jól látszik, a kettőnél több fordulóból álló dialógusokra az egyfokú párbeszédhez képest **bonyolultabb szerkesztési mód** jellemző. Az előző példákban olyan **zárt** dialógusok szerepeltek, melyeknél mindkét résztvevő ugyanannyi alkalommal szólalt meg a társalgás során, vagyis a résztvevők megszólalása kiegyenlített volt. Emellett a spontán társalgásokban megjelennek olyan **nyitott** dialógusok is, amelyekben a nyitó forduló válasz nélkül marad, és az egyik (általában az első) résztvevő kevesebb alkalommal ragadja magához a szót. Így az egyes beszélőktől származó megszólalások száma nem minden esetben egyezik meg egy adott téma kifejtésekor. Ha az első beszélő utolsó replikája válasz nélkül marad, de a dialógus kommunikatív szempontból lezártnak tekinthető, nyitott dialógusról beszélhetünk. A nyitott dialógusok leggyakrabban a kettőnél több fordulóból álló párbeszédekben fordulnak elő, de a hétköznapi szövegekben megjelennek az egyfokú párbeszédekben is. A vizsgált szövegekben a megszólalás arányai (nyitott vagy zárt) és a dialógusok foka (egy-, két-, három- vagy négyfokú) alapján a következő jellemző dialógustípusok figyelhetők meg:

(5a) Egyfokú nyitott:

[3, 51]

A: *Na jól van* (.) *megyek* (.) *csinálok a dolgom*↓

(5b) Egyfokú zárt:

[1, 1–2]

A: *Helló*↓ *Anyu* (..) *hol van*↑

B: *Fodrásznál*↓

(5c) Kétfokú nyitott:

[3, 33–5]

A: *Szerinted* (..) *mennyi pénze lehet*↑

B: *Hha! Ahogy é:n ismerem* (.) *az ötezerből maradt* (.) *tán négy forint* (...)

A: *Nahá::t (.) csak nem↓ Még van ké:t nap↓*

(5d) **Háromfokú nyitott:**

[1, 5–9]

C: *Szia anyu↑Szia (..) itt vagyok↓*

A: *Szia↓ Te ebédelsz↑ Melegíthetem a:z (.) ebédet↑*

C: *Mi az ebéd↑*

A: *Most mondtam↓ Bableves (...) me::g palacsinta↓ Lehet↑*

C: *Igen (..) ké::rek↓*

A fenti példák alapján feltételezhető, hogy a fordulók szerkezete és hossza szoros összefüggést mutat a résztvevők választási stratégiáival, amelyeket a társalgások szociokulturális tényezői, egyrészt a magatartás változója, másrészt a helyzet formalitásának mértéke határoz meg. Az **informális** helyzethez kapcsolódó elvárásoknak, a résztvevők korábbi tapasztalataiból eredő viselkedésmin-táinak megfelelően a spontán társalgásokban a felek gyakran alkalmaznak olyan megnyilatkozásokat, amelyekben a kihívás reakció nélkül marad, vagy a reaktív megnyilatkozás tartalmazza a kezdeményezés aktusát. A magatartás változója mentén a szövegek ebből adódóan inkább a **bizalmas** altartományban helyezkednek el, hiszen például a gyakran előforduló nyitott dialógusszerkezet előtérbe helyezett nyelvi műveletként jelenik meg a társalgásokban.

4.1.2. *A szomszédsági párok*

A párbeszédés szövegek az egyes fordulók egymásra következéséből, vagyis egy nyitó és egy záró szekvenciából álló **szomszédsági párból** épülnek fel. Ezeket a két különböző beszélőtől származó, úgynevezett párszekvenciákat egy **nyitó** és egy **záró** egység építi fel – az utóbbi bizonyos formában megvilágítja az első tartalmát, az előbbi pedig általában hatással van arra, hogy mi következik a másodikban. A szomszédsági párok a **beszélőváltás** folyamán kapcsolódnak össze. A vizsgált **spontán beszélgetések** szerkezetének legjellemzőbb alakítója, a **kérdések és válaszok** párosa 86,85%-os arányban jelent meg a párbeszédekben. A társalgásokra általában a gyors és rövid, minél egyszerűbb szerkezetű információváltás volt jellemző, sok esetben a feltett kérdést egyáltalán nem követte reakció, vagy a válaszok nem az adott kérdéshez alkalmazkodtak, felborítva ezzel a szöveg kohézióját, és megszegve a konverzációs maximák szabályait. Erre látunk példát a következő dialógusban:

(6) [3, 29–31]

A: *Vitorlázni is elementek↓*

B: *Ige::n↑ Kive:l↑ A Mariann néni vitte őket↑*

A: *Nem tudom (.) aki jelentkezett↓ Háromszáz forint volt egy [öö: túra↓*

A szomszédsági párok egyéb típusai jóval ritkábban jelentek meg a spontán társalgásokban. Az **üdvözlés–üdvözlés** aránya 7,42%, azonban ritkán fordul elő önálló szomszédsági párként, mivel mindkét megnyilatkozás párosulhat a társalgás témáját kijelölő, vagy felvezető jellegű kérdéssel is. A (7) példában megfigyelhető a nyitó szekvencia üdvözléséhez tartozó kérdő megnyilatkozás, de az is jellemző, hogy a kérdések a záró szekvenciát egészítik ki.

(7) [1, 1–2]

A: *Szia*↓ *Már itthon* [vagy↑]

B: [Aha] *szia*↓ *Most* (.) *elértem ezt a buszt*↓ *De:: figyelj*
(.) *sietek* (...) *mert mennem kell a: nagyihoz*↓ *Mi van ebédre*↑

A spontán dialógusokban harmadik helyen a **kérés–teljesítés** fordult elő, amelynek aránya 2,85%. A kérés beszédaktusánál ezekben a szövegekben megfigyelhető volt az a jelenség is, hogy a nyitó szekvencia sohasem indukált elutasító, a beszélő számára nem preferált választ, amely feltehetően a társalgások bizalmas, informális jellegéből adódik. A kéréseket gyakran kérdés formájában fogalmazták meg a résztvevők; a (8) példában egyszerű kérdő mondat áll a felszólítás helyett:

(8) [6, 11–2]

A: *Mert beszéltem a Szaszával ö:: telefonon* (..) *és be kellett fizetniük* (.)
a: képekre nyo:lcszáz forintot (..) *de:: már nincs annyi pénze* (.) *Azt hiszem* (.) *az Ivettő:l kért kölcsön* (..) *és nem szerete::m* (.) *ha:: tartozik*↓ *Adok kétezer forintot*
(.) *főlrakod holnap a* (.) *szám[lájára*↑]

C: [Persze]

A hétköznapi spontán párbeszédekben 1,71%-ban előfordult az **ajánlat–elfogadás** szomszédsági párja is, és legritkábban a **parancs–engedelmesség** szomszédsági párral találkozhatunk, amelynek megjelenési aránya csupán 1,14%-os volt.

A magatartás stílusváltozója mentén a **közömbös** altartománnyal függhet össze az a jelenség, hogy a korpuszban a legkevésbé feltűnő szomszédsági párok (kérdés–válasz) aránya volt a legmagasabb, és nagyon kis arányban fordultak elő azok a szaliens elemek (pl. bók, parancs), amelyek előtérbe helyezése a tartomány mentén elmozdulást jelenthetne. A fenti jellemzők (pl. az üdvözlés vagy a parancs) alacsony száma a **bizalmas** és az **informális** altartományokkal hozható összefüggésbe.

4.1.3. Betét- és mellékszekvenciák

A kettőnél több fordulóból álló párbeszédnek szerkezetét bonyolíthatja, hogy a fordulókat gyakran megszakítják az úgynevezett **betét- és mellékszekvenciák** (Jefferson, 1972). A **betétszekvencia** a diskurzus szekvenciális rendezettségét megtörő, a társalgásba tematikusan nem illeszkedő beszédlépés, amely a kommunikációs célok megvalósításában nem tölt be releváns szerepet. A szekvencia egy szituatív körülményre való reagálással általában megtöri a társalgásban felépített szövegvilágot, és szoros kapcsolatban áll a hibajavítások társalgásszervező szerepével. A következő, (9) példában a második megnyilatkozó használja a betétszekvenciát egy külső körülmény ösztönös megnevezésére:

(9) [3, 38–40]

B: *Akkor jönnek haza*↑

A: *Igen (.) kábé fél hétkor. :l össze lesznek fagyva–*

B: *Kaptam egy sms-t*↓ *Vo:nattal jönnek haza:*↑

A **mellékszekvencia** önálló szerkezetű kiegészítő rész, a metapragmatikai tudatosság (Verschueren, 1999: 187–198; Tátrai, 2006) megnyilvánulásaként célja a megértés biztosítása, a magyarázatok, félreértések tisztázása vagy a szókereső folyamatok jelölése. Kapcsolódik a fő témához, de nem folytatja szekvenciáját, hanem elhagyja vagy megszakítja a tematikus folyamatot, hogy valamilyen más aspektusra irányítsa a figyelmet. A szekvenciális rendezettség ilyen típusú megtörése a betétszekvenciákhoz képest a spontán beszélgetésekben ritkábban fordul elő.

(10) [3, 47–51]

A: *Jó: (.), akkor négykor találkozunk a (...) szobornál*↓

B: *Milyen szobor (...) van ott*↑

A: *A:: közihivatal sarkán (.) [jó↑]*

B: *[Ja::] szobor*↓ *Jó*↓

A: *Na jól van (.) megyek (.) csinálom a dolgom*↓

A (10) példa bemutatja, hogy a spontán beszélgetésekben a mellékszekvencia gyakran kezdődik a megelőző megnyilatkozásra való rákérdezéssel, funkciója pedig az elmondottak magyarázata a megértés biztosítása érdekében.

A vizsgált szövegekben a társalgás szerkezetét megtörő, szituatív jellegű betétszekvenciák magasabb aránya a **bizalmas** altartomány és az **informális** jelleg felé közelíti a spontán társalgásokat.

4.1.4. Összefoglalás

A társalgások szekvenciális rendezettségét az egy tematikus egységhez kapcsolódó fordulók **száma**, a **fordulók szerkezeti jellemzői**, a **szomszédsági párok arányai**, valamint a **betét- és mellékszekvenciák** határozzák meg. A spontán párbeszéd egy tematikus egységhez tartozó fordulóinak száma a vizsgált társalgásokban általában alacsony, a társalgásokat leggyakrabban egy- és két-fokú dialógusok építették fel, amelyek között nagy számban szerepeltek a nyitott dialógusok. A korpuszban a kérdés–válasz szomszédsági pár aránya volt a legmagasabb, és kisebb arányban fordultak elő az egyéb szomszédsági párok (pl. üdvözlés–üdvözlés, kérés–teljesítés, ajánlat–elfogadás). A legkisebb gyakorisági arányt a parancs–engedelmesség pár mutatta, a társalgások tematikus kontextusát pedig gyakran megszakították a betétszekvenciák. Az elemzés eredményei alapján megállapítható, hogy a szekvenciális rendezettséget meghatározó fenti szempontok szoros összefüggést mutatnak a résztvevők választási stratégiáival, s azok alapján a társalgások szociokulturális jellemzőivel is. A fordulók hossza (rövidsége), a szomszédsági párok, valamint a közbeékelődő szekvenciák jellege és gyakorisági aránya a **magatartás** változója mentén a bizalmas vagy a közömbös, a **helyzet** stílusváltozója mentén pedig az informális vagy a közömbös altartományokban helyezi el a vizsgált társalgásokat (vö. kérdés–válasz szomszédsági párok dominanciája, parancs–engedelmesség szomszédsági pár minimális előfordulása, nyitott szekvenciák gyakorisága, mellékszekvenciák alacsony száma).

4.2. A beszélőváltások

A társalgások fő rendezőelve a megnyilatkozások állandó cserélődése, vagyis a beszélőváltás mechanizmusa. Ez minden élıszóbeli megnyilatkozásra jellemző, hiszen általában egyszerre csak az egyik fél ragadhatja magához a beszélés jogát. A fordulóváltás (Have, 2005: 111–113) soha nem előre meghatározott helyen, forgatókönyvszerűen zajlik, hanem az arra alkalmas pillanatban történik meg, amelyet a beszélő jelei érzékeltetnek. Ilyen jel a téma lezárása, a szünet vagy a töltelékelemek használata, az intonáció jelei, de a verbális elemeken kívül nagyon fontos szerepet játszanak a nem verbális üzenetek is, mint a testtartás vagy a szemkontaktus.

4.2.1. Az önkiválasztás és a külválasztás

Az interakciós mintázat és a stílus összefüggése szempontjából a beszélőváltással kapcsolatban fontos vizsgálati szempont, hogy melyik résztvevő kezdeményezésére történik meg a társalgásokban a szó átvétele. A több résztvevős társalgások esetén a beszélő **külső kiválasztással** kijelölheti azt a személyt, akinek át kívánja adni a szót, de a következő beszélő a szó magához ragadásával alkalmazhat **önkiválasztást** is (Iványi, 2003). A külválasztás sajátos esete, amikor a megnyilatkozó nemcsak a következő beszélőt jelöli ki kérdés segítségével, hanem a kommunikációra való felszólítással a harmadik megnyilatkozó szemé-

lyét és a témát is meghatározza. Erre a spontán társalgásokban a helyzet formalitásának minimális mértékéből adódóan ritka stratégiára hoz példát a következő (11) társalgás részlete:

(11) [4,1–3]

A: *Kérdezd csak meg Líviá:t (.) milyen műtéten esett á:t↓*

B: *Mé:rt (.) voltál műtéten↑*

C: *Ne::m↓*

A több résztvevős társalgások másik fontos szervező elve az **önkiválasztás**. Ez leggyakrabban az olyan kötetlen beszélgetésre jellemző, ahol egymással közeli kapcsolatban álló megnyilatkozók társalognak:

(12) [4,2–9]

B: *Mé:rt (.) voltál műtéten↑*

C: *Ne::m↓*

D: *Agymosás [volt↑]*

C: *[Ah::↓]*

B: *[Jé:zus Má:ria↑]*

D: *[Csodá:os↓ Elá:]julok*

B: *Hahahaha↑*

D: *Most hogyha: (.) nem ülnék akko:r (.) leülnék↑*

A társalgásokra a külválasztáson és az önkiválasztáson kívül gyakran jellemző a **beszédjog megszerzésére** és/vagy **megtartására** való törekvés, amely nyelvi és nem nyelvi jelekben is megnyilvánulhat. A **beszédjog megszerzésének** egyik eszköze a **közös mondatalkotás**, amely során a hallgató, kihasználva a hezitációs szünetet, kiegészíti a megkezdett lépést, és magánál tartva a szót, folytatja a diskurzust. Erre a beszélőváltási stratégiára láthatunk példát a következő társalgásban:

(13) [2,8–11]

B: *Anyád lehozta (.) átkötöm (.) mert így (.) úgyse tudod meghordani (.) hogy ilyen (...)*

A: *Hát ja: (.) mer ö:. mindig– (...)*

B: *Fölcsúszik (...)*

A: *Hiába teszem le:: (.) akkor is fölcsúszik↓*

A beszédjog átvételének másik gyakori eszköze a **szó erőszakos megragadása**. Az erőszakos szóátvétellel a spontán társalgásokban számos példát találhatunk:

(14) [5,20–1]

B: *Bejött hozzám (.) és–*

A: *Té:nyleg (.) ma este az Adival mentél vissza↑*

A beszélőváltási stratégiák választása a **bizalmas** altartomány felé közelíti a vizsgált spontán társalgásokat, a szövegekben ugyanis gyakran kerülnek előtérbe olyan elemek, amelyek a felek közötti kötetlen, bizalmas viszonyra utalnak. Ezt bizonyítja a gyakori önkiválasztás, a külválasztás elmaradása, a beszédjoghoz való ragaszkodás vagy az erőszakos szóátvétel stratégiájának alkalmazása. Mindez természetesen a helyzet **informalitásával** is szoros összefüggést mutat.

4.2.2. Az együttbeszélés

A beszédjog megszerzésének eszközeként a spontán társalgásokban gyakran megjelennek az **egymást átfedő megnyilatkozások** is (Hutchby – Wooffitt, 2006: 54–57). Az együttbeszélés jelensége különböző mértéket ölthet, előfordulhat egy szótagra vagy szóra korlátozva, de nem ritka a huzamosabb ideig tartó, akár teljes tagmondatokat, mondatokat felölelő átfedés sem.

(15) [4,30–3]

D: *Jé:zus anyá:m↓ É:desem↓ Á:::!/ Miket nem vá:llaltok (...) k:icsiké:m (.) és én csak most– Mikor veszed ki:↑ Bajban va:gy (..)*

[vége a szezonnak↓]

B: *[Hát mé:r kivéve::↑] Nem azért csináltatta:↓*

D: *Ha:llod (.) én berakattam volna (.) tavasszal (.) a szezon előtt (...)*

[te–]

C: *[Hát pont jó:] (.) nyáron már (..) semmi baja nem lesz (.) mehetek strandra↓*

(16) [13,11–4]

B: *(...) jó volt í:gy (.) Pest után egy kicsit (.) kimozdulni (...) mert ezt még (...) elég idegennek érzem (...) [És vele:d↑]*

A: *[De várj–] ezek egriek ugye:↑ (...) akikkel ott (.) találkoztál (...) ezek az (.) izé (...) régi*

[csoporttá–]

B: *[A régi cso] porttársaim (.) persze (...) ők külön egriek (.) igen↓*

A fenti példákban látható, erősen involválódó magatartásra utaló beszélőváltási stratégia, az együttbeszélés alapvetően a **bizalmas** és az **informális** helyzet-hez igazodik. A rövid, néhány szóra, kifejezésre korlátozódó átfedések célja nem minden esetben a szó átvétele (l. [15]), gyakran inkább az együttműködést, a beszédpartner segítségét, a társalgás kontextusának közös alakítását szolgálja (16).

4.2.3. Összefoglalás

A társalgások beszélőváltási mechanizmusa a korábban vizsgált interakciós jelenségekhez hasonlóan a résztvevők választásainak eredményeképpen alakul ki. A konverzációelemzés egyik fő vizsgálati szempontja a beszélőváltások határainak megfigyelése, a stílus szociokulturális összetevőivel kapcsolatban viszont a fordulóváltás során alkalmazott résztvevői stratégiákat, illetve az azok közötti választást érdemes vizsgálni. A vizsgált mintában leggyakrabban alkalmazott stratégia az **önkiválasztás**, és jóval kisebb arányban fordult elő, hogy a résztvevőket **külválasztással** kellett felszólítani a társalgás folytatására. Jellemző a **beszédjog megszerzésére** való törekvés, amelynek fő stratégiái a közös mondatalkotás, az erőszakos szóátvétel és az egymást átfedő megnyilatkozások gyakori alkalmazása. A beszédjog megtartására irányuló stratégiák megjelenése ritkább, és az is jellemző, hogy a beszélő általában át tudja adni a szót a társalgás valamely résztvevőjének. Az elemzés eredményei és a fenti példák alapján jól látható, hogy a beszélőváltás mechanizmusa szintén a résztvevők választási stratégiáinak eredménye, s így szoros összefüggésben áll a társalgások szociokulturális jellemzőivel. Az önkiválasztás gyakorisága, a beszédjog megszerzésére való törekvés és a gyakori átfedések a **magatartás** változója mentén a bizalmas, a helyzet stílusváltozója mentén pedig az **informális** altartományokban helyezik el a vizsgált társalgásokat.

5. Összegzés és kitekintés

A tanulmány a spontán társalgások interakciós szerkezetének két fő összetevőjét, a **szekvenciális rendezettséget** és a **beszélőváltás mechanizmusát** vizsgálta meg a konverzációelemzés eszközeivel. Az empirikus vizsgálat eredményei alapján a spontán társalgások interakciós mintázatáról a **magatartás** és a **helyzet** szociokulturális tényezőivel való összefüggésben a következő állapítható meg:

- A **magatartás** változója mentén a vizsgált szövegek a bizalmas és a közömbös, a helyzet változója mentén az informális és a közömbös altartományokban helyezhetők el, a **bizalmas** és az **informális** tartományokhoz közelítve, skaláris jelleggel.
- A **bizalmas/informális altartomány** interakciós jellemzői a vizsgált minta alapján a következők:
  1. **szekvenciális rendezettség**: az egy tematikus egységhez tartozó fordulók alacsony száma, az egy- és kétfokú dialógusok dominanciája, a nyitott dialógusok túlsúlya, a fordulók rövidegsége, a kérdés–válasz szomszédsági pár magas, a parancs–engedelmesség szomszédsági pár alacsony előfordulása, a betétszekvenciák gyakorisága, a mellékszekvenciák alacsony aránya;

2. **beszélőváltás**: az önkiválasztás stratégiájának gyakori alkalmazása, a beszédjog megszerzésére és megtartására való törekvés, közös mondatalkotás, erőszakos szóátvétel, együttbeszélések gyakorisága.
- A **közömbös altartomány** interakciós jellemzői a vizsgált minta alapján a következők:
  1. **szekvenciális rendezettség**: az üdvözlés–üdvözlés, kérés–teljesítés, ajánlat–elfogadás szomszédsági párok kiegyenlített előfordulása;
  2. **beszélőváltás**: a kiválasztás stratégiájának alkalmazása.

Az interakciós mintázat fentiekben vázlatosan vizsgált összetevői mellett a kutatás következő fázisát az interakciós szerkezet olyan összetevői jelenthetik, amelyek feltételezhetően szintén szoros kapcsolatban állnak a stílus szociokulturális összetevőivel. Ilyen szempontok lehetnek a társalgások a **témaváltásainak** jellemző típusai és gyakoriságuk, az ezekhez szervesen kapcsolódó **diskurzusjelölők**, a társalgás szervezésében fontos **hibajavítások** és a társalgás keretét adó **kihátrálási stratégiák**. Külön elemzés tárgya lehet a **belebonyolódási stratégiák** ezirányú vizsgálata, ahol feltételezhetően sok szempont alapján vizsgálható a két szociokulturális tényező. Ilyen szempontok lehetnek például a kapcsolat jellegére utaló köszönésformák vagy azok elhagyása, a felvezető témák vagy kérdések megléte/hiánya, a megszólítások jellege, a tegező/magázó formák aránya, a belebonyolódási hajlandóság mértéke, a társalgási séma követése.

Az így kibővített szempontrendszer alapján elvégzett interakcionális stilisztikai vizsgálat eredményei több szempontból is jól hasznosíthatók a **szövegtipológiai kutatásokban**, hiszen az egyes beszélők szövegekre vonatkozó tudása a társadalmi interakciókban gyökerezik. A kommunikációban résztvevők gyakorlati tudásuk alapján sorolják az egyes szövegeket az általuk ismert nyitott típusokba, s a besorolást aktuálisan az adott beszédhelyzethez igazítják folyamatosan értékelve és alakítva ezzel a verbális interakciót. A kognitív szemléletű **szövegtipológia** szempontjai (Tolcsvai Nagy, 2001a: 336–338) között a szöveg stilisztikai jellemzői mellett szerepelnek a **szövegfajta tulajdonságai** (pl. a szövegkezdet és vég meghatározott nyelvi formája, a tematika kötöttsége vagy szabadsága, a konvencionális vagy kötetlen szövegfelépítés), amelyek szoros kapcsolatban állnak a tanulmányban vizsgált interakciós szerkezettel.

A szövegtipológiai kutatásokban már régóta jelen van (Sandig, 1972; Helbig, 1975; Ermert, 1979) az egyes társalgási műfajok leírásának szükséglete; a konverzációelemzés szempontjai alapján néhány műfaj (pl. utcai útbaigazítás-kérés, pletyka, telefonbeszélgetés) jellemzése meg is történt (Hámori, 2006). Az interakcionális és szociokulturális szempontok összefüggéseinek vizsgálata tovább finomíthatja a spontán szövegek jellemzését, és az egyes társalgási műfajok tanulmányozásához is segítséget nyújthat.

Jegyzetek

¹ A tanulmány a *szöveg* és a *diskurzus* fogalmát abban a felfogásban használja, amely szerint a diskurzus folyamatként értelmeződik a szöveggel szemben. A szöveg ebben az esetben a diskurzus folyamán létrejött eredmény (termék, produktum) jelentésben szerepel (Brown – Yule, 1989: 23–25), ezért a fogalmat célszerű a szövegnél tágabb értelemben használni. Ez alapján a diskurzus olyan nyelvi tevékenységként határozható meg, amely egyszerre jelenti az egyes megnyilatkozások létrehozásának és befogadásának egymással kölcsönhatásban lévő és egymást feltételező folyamatát. E nyelvi tevékenység során a résztvevői szerepek felcserélődnek, a résztvevők egy térben és időben helyezkednek el, kommunikációs üzeneteiket pedig a szóbeli közlés csatornáján továbbítják (Tátrai, 2010).

² Az elemzésben felhasznált szövegek egy saját gyűjtésű, korábbi kutatások során lejegyzett és feldolgozott spontán társalgási szövegtörzsből származnak (Boronkai, 2009).

³ A megnyilatkozás a hagyományos értelmezésben a nyelvi tevékenység behatárolható, egymástól elkülönülő szakaszaként értelmezendő, amelynek határait a beszédalanyok váltakozása jelöli ki, és egyetlen beszélőnek egy időpontban, két csend között kimondott szavait tartalmazza (Harris, 1951). A fogalom szélesebb értelmezésében jelentheti a közvetlen interakcióban megjelenő szövegeket is, amelyek esetében az egyik megnyilatkozó, a befogadóra figyelve hosszabb ideig magánál tartja a szót, erősítve ezzel a megnyilatkozás interaktív, dialogikus jellegét (Tátrai, 2010: 80). (Részletes fogalom-magyarázatra l. Tátrai, 2010: 79–118).

⁴ Az egységnyi dialógus megnevezésére a vonatkozó szakirodalomban használatos a kétfordulós, az egyfokú és a kétláncszemű elnevezés is (Cs. Jónás, 1999: 38–45).

⁵ A turn-szám fogalma alatt azoknak a fordulóváltásoknak a számát értjük, melyek az azonos témát kifejtő párbeszédekben szerepelnek, tehát az egyfokú dialógust két forduló és egy fordulóváltás építi fel.

Függelék

Konverzációs jelenség	Transzkripció jelölés
az egymást átfedő megnyilatkozások kezdete és vége	[ ]
megszakítás	–
szünet	(.) (..) (...)
hangzónyújtás	a: a:: a:::
emelkedő intonáció	↑
ereszkedő intonáció	↓
nem érthető rész	( )
nem egyértelmű rész	(szó)
források (a beszélgetés és a fordulók száma)	[3, 4–9]
adatközlők	A B

Irodalom

- Andersen, G.** (2001) *Pragmatic markers and sociolinguistic variation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Bartha Cs. és Hámori Á.** (2010) Stílus a szociolingvisztikában, stílus a diskurzusban. Nyelvi variabilitás és társas jelentések konstruálása a szociolingvisztika „harmadik hullámában”. *Magyar Nyelvőr* 134/3. 298–321.
- Boronkai D.** (2007) A konverzációelemzés szemiotikája. In: Balázs G. és Vargha H. (szerk.) *Szemiotika és tipológia. Magyar Szemiotikai Tanulmányok* 12-14. Budapest–Eger: Magyar Szemiotikai Társaság, Líceum Kiadó.
- Boronkai D.** (2009) *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Budapest: Ad Librum Kiadó.
- Brown, G. and Yule, G.** (1989) *Discourse analysis*. Cambridge–New York–Port Chester–Melbourne–Sydney: Cambridge University Press.
- Chafe, W.** (1976) Givenness, contrastiveness, definiteness, subjects, topics and points of view. In: Li, C. N. (ed.) *Language comprehension and the acquisition of knowledge*. Washington: Winston.
- Coupland, N.** (2007) *Style*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eckert, P. and Rickford, J. R.** (2001) *Style and sociolinguistic variation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ermert, K.** (1979) *Briefsorten. Untersuchungen zu Theorie und Empirie der Textklassifikation*. Tübingen: Niemeyer.
- Garfinkel, H.** (1967) *Studies in Ethnometodology*. New York–Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Garfinkel, H.** (1972) Remarks on Ethnometodology. In: Gumperz and Hymes (eds.) *Directions in Sociolinguistics*. New York: Holt. 39–324.
- Goffman, E.** (1967, 1990) A homlokzatról. In: Síklaki I. (szerk.) *A szóbeli befolyásolás alapjai* I-II. ELTE Szociológiai Intézet. Budapest: Tankönyvkiadó. 3–30.
- Gumperz, J. J.** (1982) *Discourse Strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hámori Á.** (2006) A társalgási műfajokról. In: Tolcsvai Nagy G. (szerk.) *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Budapest: Tinta Kiadó. 157–181.
- Hámori Á.** (2010) *A diskurzus stílusa: megfigyelések és kérdések a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú elemzése alapján*. Kézirat.
- Harris, Z. S.** (1970, 1951) A strukturális nyelvészet módszerei. In: Szépe Gy. (szerk.) *A nyelvtudomány ma* 55–87. Budapest: Gondolat.
- Have, P. ten** (2005) *Doing conversation analysis. A practical guide*. London: Sage.
- Helbig, G.** (1975) Zu Problemen der linguistischen Beschreibung des Dialogs im Deutschen. *Deutsch als Fremdsprache* 12. pp. 65–80.
- Hutchby, I. and Wooffitt, R.** (2006) *Conversation analysis. Principles, practices and applications*. Cambridge: Polity Press.
- Hymes, D. H.** (1968) Ethnography of Speaking. In: Fishman, J. A. (ed.) *Readings in the Sociology of Language*. The Hague: Mouton. 99–138.
- Iványi Zs.** (2003) A „nyelvemen van”-jelenség német és magyar nyelvű beszélgetésekben. Nyelvészeti vizsgálatok a konverzációelemzés módszereivel. *Magyar Nyelvőr* 127/1. 76–91.
- Jefferson, G.** (1972) Side Sequences. In: Sudnow, D. (ed.) *Studies in Social Interaction*. New York: Freeprint. 294–338.
- Jefferson, G.** (1989) Preliminary notes on a possible metric which provides for a standard maximum silence of approximately one second in conversation. In: Button, D. and Lee, P. (eds.) *Conversation: an interdisciplinary perspective*. Clevedon: Multilingual Matters. 86–100.
- Cs. Jónás E.** (1999) *Az orosz dialógus természetrajza*. Nyíregyháza: Bessenyei Kiadó.
- Kallmeyer, W.** (1988) Konversationsanalytische Beschreibung. In: Ammon, U., Dittmar, N. und Mattheier, J. (Hrsg.) *Soziolinguistik. Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*. Halbband 2. Berlin–New York: Walter de Gruyter.
- Labov, W.** (1972) *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W.** (1984) Field Methods of the Project in Linguistic Change and Variation. In: Baugh, J. and Sherzer, J. (eds.) *Language in Use. Readings in Sociolinguistics*. Prentice Hall: Englewood Cliffs. 23–53.

- Labov, W.** (1982) Building on Empirical foundations. In: Lehmann, W. P. and Malkiel, Y. (eds.) *Perspectives on Historical Linguistics*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins. 17–92.
- Langacker, R. W.** (1987) *Foundations of cognitive grammar*. Volume I. Theoretical prerequisites. Stanford: Stanford University Press.
- Németh, T. E.** (1996a) *On the Role of Pragmatic Connectives in Hungarian Spoken Discourses*. Washington: ERIC Document Reproduction Service No. ED 379 937.
- Németh T. E.** (1996b) A szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolása. *Nyelvtudományi Értekezések* 142. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Redeker, G.** (1990) Ideational and pragmatic markers of discourse structures. *Journal of Pragmatics* 14. 367–381.
- van Peer, W.** (1986) *Stylistics and Psychology. Investigations of foregrounding*. London: Croom Helm.
- Sandig, B.** (1972) Zur Differenzierung gebrauchssprachlicher Textsorten im Deutschen. In: E. Gülich und W. Raible (Hrg.) *Textsorten. Differenzierungskriterien aus linguistischer Sicht*. Frankfurt: Athenäum. 113–124.
- Selting, M.** (2008) Interactional stylistics and style as a contextualization cue. In: Fix, U., Gardt, A. and Knape, J. (eds., 2008) *Rhetorik und Stilistik / Rhetoric And Stylistics*. Halbband 1. Berlin–New York: De Gruyter. 1039–1053.
- Semino, E. and Culpeper, J.** (eds. 2002) *Cognitive Stylistics. Language and cognition in text analysis*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins.
- Tannen, D.** (2005) *Conversational Style: analyzing talk among friends*. 2nd edition. New York: Oxford University Press.
- Tannen, D.** (2007) *Taking voices: repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge–New York: Cambridge University Press.
- Tátrai Sz.** (2010) *A pragmatika nézőpontja – a nézőpont pragmatikája*. Kézirat.
- Tátrai Sz.** (2006) „Várj csak, hogy is kezdjem, hogy magyarázzam?” – Néhány megjegyzés a metapragmatikai tudatosság jelöléséről. In: Mártonfi A., Papp K. és Sliz M. (szerk.) *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére*. Budapest: Argumentum Kiadó. 617–621.
- Tolcsvai Nagy G.** (1996) *A magyar nyelv stilisztikája*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy G.** (2001a) *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy G.** (2001b) Két napihír összehasonlító stílusérték-vizsgálata befogadói változások alapján. *Magyar Nyelvőr* 125: 299–309.
- Tolcsvai Nagy G.** (2004) A nyelvi variancia kognitív leírása és a stílus (Egy kognitív stíluselmélet vázlat) In: Büky L. (szerk.) *A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI*. Szeged: SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék, Magyar Nyelvészeti Tanszék. 143–160.
- Tolcsvai Nagy, G.** (2005) *A cognitive theory of style*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Tolcsvai Nagy G.** (2006) A szövegtipológia megalapozása kognitív nyelvészeti keretben. In: Tolcsvai Nagy G. (szerk.) *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Budapest: Tinta Kiadó. 64–90.
- Verschueren, J.** (1999) *Understanding pragmatics*. London–New York–Sydney–Auckland: Arnold.
- Wallace, S.** (1982) Figure and Ground: The Interrelationships of linguistic categories. In: Hopper, P. J. (ed.) *Tense–Aspect. Between Semantics and Pragmatics*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins. 201–23.